

K pohybu knižních konfiskátů po roce 1945

Transfers of confiscated books in Czechoslovakia after WWII

Mgr. Marcela Strouhalová / Národní knihovna České republiky (National Library of the Czech Republic), Klementinum 190, 110 00 Praha 1

Resumé:

Po skončení druhé světové války došlo v Československu k rozsáhlé konfiskaci nepřátelského majetku, který zasáhl i značné množství knih a knihoven. Jednalo se o majetek nejen sudetských Němců, ale i o majetek říšský, který se dostal na území Sudet v průběhu války. Článek předkládá stručný náčrt pohybu těchto knižních konfiskátů.

Klíčová slova: konfiskace, 2. světová válka, poválečné Československo, knižní fondy, klášterní knihovny

Summary:

Extensive confiscations of German property in Czechoslovakia after WWII included large amount of books and library collections. Beside the property of the Sudeten Germans there were also collections moved to the Sudetenland from Germany during the war. The article presents an outline of the transfers of this property after WWII.

Keywords: confiscation, WWII, postwar Czechoslovakia, books collections, monastic libraries

Po skončení 2. světové války došlo na území Československa k rozsáhlým přesunům kulturního majetku, které nemají v české historii obdoby, a to např. ani ve srovnání s josefínským rušením klášterů. Rozsáhlý transfer kulturních hodnot bude načrtnut na příkladu knih a knižních fondů. Identifikace a klasifikace těchto knih je však nesnadná: na československém území byly po jeho osvobození v roce 1945 identifikovány knižní fondy zahraniční provenience, které byly z důvodu protiletectkých opatření evakuovány z berlínských knihoven na bezpečnější území Sudet, dále probíhalo kontinuální zajištění a následná konfiskace movitého majetku podle dekretů prezidenta republiky – proces, který postihl prakticky celou německou menšinu. Ještě před ukončením konfiskací a následné redistribuci majetku zasáhla komunistické Československo další vlna zabavení majetku, tentokrát z řad československých občanů, kteří byli vládnoucí garniturou označeni za osoby nepřátelské Československu. Smutnou tečku můžeme potom spatřovat v nakládání s klášterními knihovnami po likvidaci klášterů v roce 1950.

1 Knihy zahraniční provenience

V roce 1933, po převzetí moci nacisty, začaly v sousedním Německu rozsáhlé transfery knižního majetku vyvolané změnou politickou situací. Vedle dobře známého pálení knih, kdy byly rituálním způsobem páleny především knihy autorů spjatých s Výmarskou republikou nebo díla napsaná židovskými či komunistickými autory, došlo postupně ke konfiskacím knihoven osob pronásledovaných tímto režimem, tedy knihoven organizací a institucí, které byly označeny jako ilegální. Mezi prvními, které tyto konfiskace postihly, byli bavorští svobodní zednáři. Jejich knihovny byly nejprve převáženy jednotkami SD (Sicherheitsdienst) do Mnichova. Heinrich Himmler, říšský vůdce SS, nařídil založení centrální vědecké knihovny v SD. Ta měla zahrnout veškerou závadnou

a nežádoucí politickou literaturu, tedy literaturu židovskou, o Židech, liberální, pacifistickou, marxistickou, literaturu věnující se tematicky psychoanalýze, sexuologii, antropologii, okultismu, literaturu náboženskou, sektářskou, nakonec pochopitelně i knihy kritické vůči nacismu. Nezajímavý jistě není fakt, že Adolf Eichmann, vysoký nacistický funkcionář zodpovědný za „konečné řešení“ židovské otázky, se připojil k SD v roce 1935 jako výzkumník zednářské literatury, který se postupně „vypracoval“ v experta na židovskou otázku. Ve stejném roce byl do čela tiskového oddělení SD ustanoven Franz Alfred Six, původně novinářský expert na berlínské univerzitě, posléze jeden z vedoucích činitelů Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (RSHA – viz níže) a vysoký důstojník SS. F. A. Six se od počátku svého působení orientoval na výzkum oponentů režimu. Vytvořil např. několik diagramů, pomocí kterých propojil skupiny odpůrců navzájem a na základě těchto propojení identifikoval jako největšího nepřítele Žida. Smyslem tohoto i dalších „výzkumů“ nebylo nic jiného než vypracovat exemplární případ židovského spiknutí proti státu, což mělo vést k legalizaci postupného vysídlení a vyhlazení Židů. Z tohoto důvodu začala být systematicky tvořena další část knihovny, židovská knihovna (Judenbibliothek). Tato část strmě nabývala v důsledku anexe Rakouska, Křišťálové noci a okupace dalších evropských zemí. Pro účely takto budované knihovny či lépe řečeno knihoven byly zajištěny vhodné budovy – původní sídla zednářských lóží: Grosse Loge zu Hamburg na Emser Strasse a Grosse Landesloge der Freimaurer von Deutschland na Eisenacher Strasse v Berlíně (Schidorsky 2007).

V roce 1939 došlo na Himmlerův popud k reorganizaci bezpečnostních složek. Sloučením SD, tajné a kriminální policie vznikl Hlavní říšský bezpečnostní úřad (RSHA, Reichssicherheitshauptamt), který měl zajistit upevnění a růst nacistického státu.

V původní organizaci patřil výzkumu odpůrců druhý úřad RSHA (Amt II). Od března 1941, po reorganizaci, byl pro světonázorový výzkum a vyhodnocení ustanoven sedmý úřad (Amt VII). Do čela byl postaven F. A. Six (Schidorsky 2007).

Knihovna Úřadu VII byla rozdělena do tří velkých skupin, první skupinu tvořila kategorie Německá Říše a odborná literatura, druhou kategorií byla knihovna politických oponentů a třetí knihy cizojazyčné. Knihy oponentů byly nadále rozděleny do čtyř sekcí: 1. církev a pseudonáboženské skupiny, 2. teosofie, 3. svobodné zednářství, 4. marxismus a judaismus. Pouze židovská knihovna byla systematicky zpracovávána – ke třídění a katalogizaci byli využiti židovští knihovníci. Multiplikáty z této knihovny byly přerozděleny mezi další knihovny – směřovaly do ústavu ve Wannsee¹ (Institut für Altermumsforschung), do knihovny kanceláře Reinharda Heydricha, Ústavu pro výzkum židovské otázky ve Frankfurtu nad Mohanem (Institut zur Erforschung der Judenfrage) nebo do Pruské státní knihovny (Preussische Staatsbibliothek) (Schidorsky 2007).

V srpnu 1943, po těžkých náletech na Berlín, byl vydán rozkaz k evakuaci materiálů v držení Úřadu VII na bezpečnější místa. Pod kódy Brabant II, Burgund I–IV a Sigfried byly části knihoven převezeny na několik zámků v Sudetech a Slezsku – Wölfelsdorf (Wilkanów), Niemes (Mimoň), Hauska (Houska), Neu Peerstein (Nový Berštejn), Neufalkenburg (Nový Falkenburg) a Terezín (Kennedy-Grimsted 2008).²

¹ Ústav byl v roce 1936 včleněn pod SD R. Heydrichem. Přes svůj název se zabýval soustavným výzkumem východu a hlavně Sovětského Svazu.

² P. Grimsted uvádí v evakuačních místech pro zednářské knihovny i zámek Schlesiersee. Rozsáhlejší úvod ke knihovně Úřadu VII jsem si dovolila především z toho důvodu, že na sudetských zámcích byly knihy evakuované RSHA po osvobození postupně objevovány československými autoritami a část těchto knih se nachází v Národní knihovně České republiky dodnes.

V průběhu května a června 1945 byly různé osoby a komise pověřeny zajištěním památek v oblasti bývalých Sudet. Postupně začala chodit hlášení Zemskému úřadu v Praze, ministerstvu školství a ministerstvu zahraničních věcí, že ve výše zmíněných čtyřech zámcích se nachází velké množství cizího knižního materiálu. O jeho původu se tehdy ještě příliš nevědělo. Uváděno bylo, že patřil „jakémusi Amts VII“ (Strouhalová 2016). Teprve v průběhu léta 1945 byla pověřena Národní a univerzitní knihovna v Praze (NUK) zajištěním veškerého knižního materiálu (Strouhalová 2016). Velký úkol jí v tomto ohledu připadl právě na těchto čtyřech severočeských zámcích.

Z žádného dokumentu, datovaného bezprostředně po osvobození, se nedozvíme přesné počty knih, které na zámcích byly uskladněny. Celkový přepočítaný fakt, že zámek Nový Falkenburk byl po osvobození obýván oddílem Rudé armády, který podle konstatování knihovníka Miroslava Pařavy odvezl část ruských knih a na zámku byla nalezena již jen část knihovny z Kyjeva. Příliš nám v počtech nepomůže ani Pařavův popis skladišť: „v Mimoni 3000 metrů regálů, 250 beden, 240 m³ volně ležících knih, přibližně 2 vagóny; na Novém Falkenburku 310 dílů regálů 1,30 metru širokých, 911 metrů regálů, 80 beden, 28 m³ volně ležících knih; na Housce 530 metrů regálů, 500 beden a 100 m³ volně ležících knih.“³ Zpráva ze zámku Nový Berštejn následovala až 18. července 1945 a konstatovala, že zde nebylo možné zjistit skutečný stav, ale nejhůře vypadala půda: „zde byly všechny bedny s knihami a akty vylámaný a obsah byl rozmetán po celé půdě.“⁴

Obr.1 Podkroví zámku Nový Berštejn 1945 (Archiv Národní knihovny, Sběrka fotografií)

Ministerstvo zahraničních věcí Československa sice bylo informováno, že se zde nachází velké množství zahraničního knižního materiálu, ale nelze vůbec určit přesné počty knih, protože všechna skladiště se „nalézají v největším nepořádku esesáckého třídění, takže jedna knihovna nalézá se toho času třeba na několika od sebe dosti vzdálených zámcích.“⁵

³ Národní archiv (dále jen NA), Zemský úřad Praha – oddělení nadační, církevní a školské (dále jen ZÚ), kart. 802, Zpráva o prohlídce a zajištění knihoven evakuovaných z Německa a z Prahy na Českolipsko ze dne 16. července 1945.

⁴ Tamtéž, Zpráva o zajišťovacích pracích dne 18/7 ve dvoře Medny u Mimoni.

⁵ Tamtéž, dopis Sekretariátu pro evidenci památek č. j. 841 adresovaný ministerstvu zahraničních věcí ze dne 2. srpna 1945.

S tříděním knih na těchto zámcích bylo započato většinou na podzim 1945, špatná dostupnost ve spojitosti se začínající zimou posunula třídící práce na zámku Houska až na následující jaro. Při třídění šlo především o to, oddělit majetek zahraniční od majetku nesporně českého (nalezeny byly např. knihy s provenienčním znakem Emauzského kláštera). Neoznačený materiál měl být roztríděn podle jazyků. Ředitel NUK Josef Bečka ve své inspekční zprávě podotýká, že: „pracovní podmínky úředníků na místě byly velmi zlé a vyžadují nejen odborných znalostí, nýbrž i značné námahy fyzické a velkého nepohodlí; zejména v prvních třech nedělích trpěli exponovaní zimou... teprve později nastalo zlepšení, když se podařilo získati vhodnější ubytování, opatřiti aspoň částečně palivo a vymoci si přidělení na nejhrubší práce (přenos knih, vybalování z beden atd.) pomocných sil německých. Na zámku Mimoň onemocněla jedna pracovnice těžkým zápalem plic, pro který musela být hospitalizována v motolské nemocnici.“ (Strouhalová 2016).

Ze zpráv Josefa Bečky o ukončení prací na severočeských zámcích jsme konečně informováni o množství zde uložených knih: Mimoň: 256 626 svazků, Nový Falkenburk 93 624 svazků, Nový Berštejn 59 927 svazků a Houska 98 356 svazků. Dohromady se jednalo o více než půl milionu knih.⁶ Zhruba polovina z těchto knih nebyla označena provenienčním znakem a byla připravena na odvoz do Prahy.

Knihy zahraniční provenience – tedy alespoň knihy pocházející ze spojeneckých států – tak byly připraveny k restitučnímu řízení. Zpraveni jsme o tom, že byly vráceny do Francie, Belgie, Holandska, Itálie, Jugoslávie, Polska a Švýcarska.⁷ Do Prahy byly převezeny knihy říšské provenience zahrnující části knihoven nejméně stovky zednářských lóží z celého Německa, které byly posléze zpracovávány (od roku 2015) v rámci projektu *Knihy znovu nalezené*.⁸ Při katalogizaci těchto knih bylo zjištěno, že se v této kolekci nachází i několik jednotlivin, které nesplňují kritéria definice říšskoněmeckého majetku. Zřejmě nejlépe doloženým příkladem může být norská zednářská lóže Den Norske Store Landsloge. Počet 19 signatur, které se dnes nacházejí v Rezervních fondech NK ČR, je dle autorčina názoru příkladem lidského omylu, obzvlášť, zvážíme-li časový tlak a nehostinné pracovní podmínky popsané výše. Přepis razítka této knihovny: „D. N. St. Landsloges Bibliothek“, připomínající německý nápis, musel zákonitě vést k záměně za majetek říšský.

Vedle evakuačních míst, jimiž jsou čtyři výše zmíněné zámky, nacházíme i plán Sigfried zahrnující ghetto Terezín, kterým prošlo za dobu jeho existence na 200 tisíc knih

⁶ NA, ZÚ, kart. 801, spis NUK, č. j. 92/46 ve věci zámeckých knihoven ze 4. května 1946 a Archiv Národní knihovny (dále jen ANK), Národní a universitní knihovna (dále jen NUK), kart. B3/6, opis NUK, č. j. 1695/46 adresovaný ministerstvu školství ve věci ukončení třídících prací na zámku Houska ze dne 23. září 1946.

⁷ NA, Ministerstvo kultury, kart. 11, inv. č. 101, Pomůcka k č. MZV 263.336/55-VS/3 ze dne 30. 8. 1951.

⁸ Archivní zdroje o této kolekci bohužel mlčí. Je zmiňován pouhý fakt, že knihy byly nalezeny na těchto zámcích. Žádný relevantní dokument pregnantně nehovoří o tom, že byly zajištěny jako reparační německý majetek. Není tedy jisté, zda byl reflektován pokyn ministerstva vnitra č. 1710-30/4-46-89-Vb/3 z 12. června 1946 k odlišení reparačního majetku od konfiskovaného. Tímto pokynem měl být odlišen majetek říšskoněmecké veřejné správy a říšskoněmeckých veřejných podniků, soukromých podniků se sídlem v Německu, právnických osob, které dne 29. září 1938 měly své sídlo v Německu, fyzických osob německé národnosti, které měly říšskoněmecké státní občanství dne 29. září 1938. Tento majetek měl být započítán jako podíl ČSR na reparacích. O projektu *Knihy znovu nalezené* více na www.knihyznovunalezene.eu.

(Bušek 2007). Odhad Philipa Friedmana⁹ o počtu nacisty zabavených knih činí asi pět milionů, Friedman však ve svých počtech vychází pouze z knihoven organizací a spolků. Počet musí být zákonitě vyšší, přičteme-li objemy knih zajištěných ze soukromých židovských knihoven (Jelínková 2012).

Knihovna terezínského ghetta (Ghettozentralbücherei nebo Zentralbücherei Theresienstadt) byla budována z několika zdrojů, její postupný růst šel ruku v ruce s postupem nacistického tažení Evropou.

Základ terezínské Zentralbücherei tvořila knihovna rabínského semináře v Berlíně (Hochschule für die Wissenschaft des Judentums, od 1933 Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums) – instituce, která byla uzavřena v roce 1942 s mnohými dalšími, a knihovna rodiny Warburgů z Hamburku. Vedle knih, které byly zabavovány deportovaným osobám při příjezdu do Terezína, byly do ghetta zaslány knihy likvidovaných a zakázaných institucí z Říše – část knih pocházela mimo jiné ze zednářských lóží či z katolických a evangelických organizací. Svou strukturou se tedy příliš nelišila od depotů na severočeských zámcích. Své místo zde našly i knihy z mnohých soukromých knihoven, konfiskovaných např. v Praze nebo Brně (Jelínková 2012).

Konec války přežilo asi 100 tisíc svazků – knihy se stávaly šířitelkami infekce a tedy životním nebezpečím pro obyvatele ghetta. Podle odhadu Emila Utitze připravil knihovnu navíc každý transport asi o tisíc knih, protože si každý deportovaný odvezl na cestu 2–3 knihy. Zbylé knihy byly převezeny v létě a na podzim 1945 do Prahy. Uloženy byly v obnoveném Židovském muzeu, které bylo pověřeno Radou židovských náboženských obcí správou židovského majetku (Bušek 2007). Značná část knih, které převzalo Židovské muzeum, byla v letech 1945–1948 navrácena jejich právoplatným držitelům. Část byla předána obnoveným židovským komunitám v Československu. Určitá nejasnost nadále panuje nad částí knihovny, která měla být předána do Izraele (Jelínková 2012).

2 Evakuované říšské knihovny

Vedle majetku plundrovaného napříč Evropou se však v poválečném Československu našla torza dalších říšských knihoven.

V důsledku protiletceckých opatření bylo evakuováno do kláštera v Teplé zhruba 400 tisíc svazků Pruské státní knihovny. Knihy sem byly dopraveny v 23 vagoncích v průběhu dubna až května 1944. Vedle starých tisků z 16. a 17. století obsahovala knihovna i aktuální odbornou lékařskou, právníkou a historickou literaturu, vedle toho byla hojně zastoupena hudební sbírka (Musiksammlung bei der Preussischen Staatsbibliothek).

Ještě v průběhu léta 1945 se domníval správce kláštera, Leo Moláček, že Američané nepovažují tyto knihy za svou válečnou kořist a neměl by být problém získat od nich povolení k převozu knih do Prahy – i z tohoto důvodu byly prozatímně zajištěny příslušnými nálepkami pro NUK. Za NUK byl vyslán do Teplé dr. Konstantin Jelínek, který podal o této prohlídce a zajištění rozsáhlou zprávu. Knihy však nebylo možné odvézt z důvodu

⁹ Philip Friedman (1901–1960) byl židovský historik polského původu, po druhé světové válce působil v mnoha komisích, které shromažďovaly informace o nacistických zločinech. Působil jako pedagog na mnoha univerzitách, řídil oddělení vzdělávání Joint Distribution Committee. V roce 1948 vycestoval do USA. V letech 1954–1960 působil jako vedoucí výzkumu YIVO – Yad Vashem Joint Documentary Project, seriálu o holocaustu.

žní dříve než na podzim. Situace se ovšem radikálně změnila, když 8. srpna telegrafovala na ministerstvo školství okresní správní komise, že zajištěná Pruská státní knihovna je odvážena americkým vojskem, a žádala o zakročení. Tuto telefonickou informaci a pak i celou akci převzalo ministerstvo zahraničních věcí, které hned 9. srpna reagovalo prostřednictvím styčného důstojníka u amerických oddílů. Tuto intervenci ministerstvo odůvodnilo tím, že knihovna je zajištěna jako kompenzace za ztráty, které zaznamenaly československé knihovny za německé okupace. Ještě 14. srpna sdělil vyslanec Paleček, že knihovna je již naložena na vagonech, nicméně že vagony zůstávají na vedlejší koleji a nebyly dosud odeslány. Z pozdějších dokumentů vyplývá, že nakonec došlo k odvozu knihovny do Mnichova, knihovna byla posléze předána do držby SRN.¹⁰

Vedle Pruské státní knihovny bylo těsně po válce ve vlakových vagonech u Šumperka nalezeno 28 beden knih z berlínské městské knihovny (Stadtbibliothek Berlin). Tyto knihy byly uloženy v prostorách Státní vědecké knihovny v Olomouci (dále SVKOL). SVKOL nalezla tyto knihy při třídění rezervních fondů. Samotná knihovna si v říjnu 1964 stěžovala ministerstvu školství, že ji knihy zatěžují z důvodu nedostatku místa a aby ministerstvo urychleně dojednálo předání a odvoz těchto knih.¹¹ Část fondu berlínské městské knihovny se nacházela také na zámku Frýdlant. Zhruba 500 beden bylo vydáno do NDR (Německá demokratická republika) v průběhu roku 1952.¹² Odvoz knih proběhl mezi 2. a 9. říjnem 1952 za spolupráce ministerstva zahraničních věcí, školství, vnitra a ředitele Státní studijní knihovny v Liberci. Frýdlant navštívili i zástupci diplomatické mise NDR v Československu. Jednalo se o sedm vagonů knižního a archivního materiálu o váze téměř 100 tun. Z dostupných dokumentů není patrné, v rámci jaké úmluvy byl majetek NDR předán. V souhrnné zprávě jsou uvedeny výdaje na celou akci. Představovaly 140 tisíc Kčs cestovních náhrad a diet zúčastněných pracovníků, samotná přeprava ze zámku na nádraží pak 99 tisíc Kčs a přeprava na státní hranici včetně pojistného v celkové hodnotě 32 tisíc Kč. Je též zmíněno, že by v potaz mohly být brány i náklady na skladné zahrnující „sřežení a odborné ošetření“ materiálu od podzimu 1945 do podzimu 1952; ministerstvo školství, věd a umění „provádělo však toto opatření v rámci své celostátní péče o kulturní památky a nemínilo proto náhradu těchto výdajů vůči NDR uplatňovati.“¹³ Podle osvědčení pro celní odbavení je uveden tento majetek jako materiál restituční. „Pochází z Německé demokratické republiky, kde původně byl, odkud byl za války přemístěn na území Československa a kam se nyní vrací.“¹⁴

V Olomouci se nacházely další zlomky berlínských knihoven – Německé pedagogické knihovny (Deutsche Lehrerbücherei und Pädagogische Zentralbibliothek) a další část Pruské státní knihovny. Vývozní povolení k těmto knihám bylo vydáno na počátku roku 1957. Jednalo se o 215 beden knih, úžeji specifikovaná potom byla knihovna

¹⁰ NA, Ministerstvo školství a kultury (dále jen MŠK), kart. 2008, sign. IV C, spis. č. 203.099/46-1/1 ve věci likvidace německých knih a knihoven a Archiv ministerstva zahraničních věcí (dále jen AMZV), Reparace a restituce (RAR), kart. 66 (Německo), Seznamy sepsané na podkladě hlášení okresů ministerstvu vnitra, nedat.

¹¹ NA, MŠK, kart. 1450, Státní vědecká knihovna v Olomouci MŠK, č. j. 427/63 ze dne 14. září 1963 a č. j. 218/64 ze dne 29. května 1964.

¹² AMZV, RAR, kart. 66 (Německo), Seznamy sepsané na podkladě hlášení okresů ministerstvu vnitra, nedat.

¹³ Tamtéž, opis ministerstva školství, věd a umění, č. j. 45682/52-VII/3 ministerstvu zahraničních věcí ve věci restituce materiálu ve Frýdlantě (sic!) NDR, č. j. 17. října 1952.

¹⁴ Tamtéž, ministerstvo zahraničních věcí, č. 247-086/52/MO/4, Osvědčení pro celní odbavení restituovaného majetku cizího státu, ze dne 1. října 1952.

Stroux, uložená v knihovně Vysoké pedagogické školy v Olomouci. Ta zahrnovala dva tisíce knih.¹⁵

Z dalších knihoven, které zastihl konec války v Československu, můžeme jmenovat lékařskou knihovnu, nalezenou v Českém Dubu (Deutsche Ärzte Bücherei). Ta se stala součástí knihovny nově zřízené odbočky lékařské fakulty Karlovy university v Hradci Králové. V neposlední řadě se našly v Blankarticích u Děčína další zlomky Německé pedagogické knihovny.¹⁶

3 Knihy z majetku nepřátel, zrádců a kolaborantů

Podle dekretů prezidenta republiky č. 5, 12 a 108/1945 Sb. byl postupně zajištěn a následně konfiskován majetek osob státně nespolehlivých. Zajišťováním knihoven byla pověřena NUK, jednání ohledně jejího pověření probíhala od počátku června 1945. Ředitel Josef Bečka byl prozíravý a zmocnění k zabezpečení knih a knihovního zařízení, aby nepodlehly zničení nebo rozebrání, vydal pověřenci Josefu Scheybalovi¹⁷ již 18. května 1945.¹⁸ J. Bečka si zřejmě uvědomoval závažnost situace a nutnost rychlého jednání a žádal Zemský národní výbor v Praze o vydání oběžníku adresovaného všem národním výborům v Čechách, do kterého by byly vtěleny zásady zajišťování knižního majetku. Knihy měly být uloženy do zabezpečených místností a to nejlépe v budovách národních výborů. Za stav a úplnost zajištěného materiálu byl odpovědný předseda místního národního výboru, ovšem dispozice veškerým majetkem příslušela NUK.¹⁹ Obdobně fungovala po území Moravy a Slezska Zemská a univerzitní knihovna v Brně (dále ZUK).

Paralelně se zajišťováním majetku probíhala činnost zajišťovací komise, která zajišťovala majetek muzeí, galerií, knihoven i zámeckých objektů.²⁰ Do NUK bylo zasláno množství knih z pohraničí, a to z majetku jak institucí, tak soukromých osob. V praxi vypadalo zajištění zpravidla tak, že byly osloveny české instituce (které se ovšem v těchto místech vyskytovaly zřídka) a knihy jim byly nabídnuty k výběru, případně automaticky české knihy směřovaly tam, zatímco německé byly zaslány do pražského Klementina, sídla NUK.²¹ Situace byla nadto komplikována ještě tím, že

¹⁵ Tamtéž, přípis ministerstva zahraničních věcí ministerstvu zahraničního obchodu ve věci NDR, knihy z Olomouce, ze dne 12. června 1957.

¹⁶ NA, MŠK, kart. 2008, sign. IV C, opis č. 2013.099/46-lú1 ve věci likvidace německých knih a knihoven.

¹⁷ K činnosti pověřence Josefa Scheybala srov. UHLÍKOVÁ, Kristina. Josef Scheybal a jeho role při konfiskaci movitých památek z majetku občanů německé národnosti po 2. světové válce. 1. část. Období 1945–1947. *Fontes Nissae* 2014, **15**(2), 2–13 (zde s. 5). K jeho životním osudům i kariéře se jedná o prozatím nekomplexnější práci, srov. ještě druhý díl studie. *Fontes Nissae* 2015, **16**(1), 32–47.

¹⁸ Muzeum Českého ráje v Turnově, sbírka Josefa Scheybala st., sign. SCH OF VII.2/2-143/2, Zmocnění NUK č. j. 33/45 ze dne 18. května 1945.

¹⁹ NA, ZÚ, kart. 796, přípis NUK ze dne 9. srpna 1945 adresovaný kult. referentovi ZNV v Praze Vilému Kremerovi.

²⁰ STROUHALOVÁ, Marcela, Chtěné knihy nechtěných osob: konfiskace knih z nepřátelského majetku po roce 1945 (v tisku).

²¹ Srov. např. NA, ZÚ, kart. 802, Zpráva sepsaná [zajišťovací komisí] dne 20. VI. 1945 o zajištění knihovny a musea v Hostinném nebo Ústav dějin umění Akademie věd, oddělení dokumentace, Národní kulturní komise, kart. 18, inv. č. 135, Protokol ze dne 26. VI. 1945 o zajištění uměleckých památek ve Varnsdorfu.

často ani místní národní výbory nevěděly, kde se v příslušném místě nachází základní instituce jako muzeum a knihovna. Členové komise se tak museli paradoxně informovat u německého obyvatelstva.²² Nutno zmínit, že např. do NUK byly do konce roku 1945 převezeny knihy ze 178 mimopražských míst, ale ukázalo se, že se pro ně v Klementinu v žádném případě nemohlo již najít místo. Místní národní výbory tak byly žádány, aby pokud možno zasílaly knihovně seznamy těchto knih, ale knihy ponechaly prozatím uložené na bezpečném místě, případně je do knihovny zasílaly poštou nebo vlakem. Tímto způsobem bylo vyřízeno 1540 případů.²³ ZUK hlásila v létě 1945 přes půl milionu zajištěných knih, které byly uskladněny v jejích skladištích. Další tisíce knih však byly zajištěny ve sběrnách, které měla knihovna zřízeny v některých brněnských čtvrtích.²⁴

V terénu se ale pracovalo dál. V průběhu podzimu 1945 začalo vykazovat zvýšený zájem a starost o zajištění knižních celků také ministerstvo školství. Pověřilo Josefa Scheybala, aby zajišťoval knihy v okresech Šluknov, Frýdlant, Rumburk, Děčín, Podmokly, Litoměřice, Dubá, Česká Lípa, Německé Jablonné, Liberec, Jablonec, Turnov, Mnichovo Hradiště, Semily, Vrchlabí, Hostinné, Dvůr Králové, Trutnov, Broumov, Náchod.²⁵ Jednalo se činnost, kterou J. Scheybal do té doby vykonával už z pověření NUK. Scheybal důsledně objížděl československé pohraničí a instruoval tam osoby zodpovědné za sběr knih. Jednal s řediteli škol, orgány místních národních výborů (především osvětovými a kulturními referenty), přitom zajišťoval soukromé knihovny i pátral po významnějších knihovnických celcích. Přitom kontroloval knižní skladiště. Je patrné, že samotná zajišťovací činnost NUK, resp. jejího pověřence J. Scheybala, nemohla na celé území Čech stačit. Tyto obavy začalo ministerstvo školství a osvěty vyjadřovat v průběhu podzimu 1945. Hodlalo proto pověřit i další osoby a instituce.²⁶ Postupně bylo rozhodnuto o centralizaci sběrové akce.²⁷ Pokyny, kterými se při sběru knih měly místní orgány řídit, vypracoval opět J. Scheybal. Podle nich měla být místními orgány jmenována odpovědná osoba, která měla celou akci koordinovat. Obyvatelé měli být seznámeni s tím, že sběr knih bude prováděn, a měli knihy pro sběr připravit. Sběr měl být v každém místě realizován plošně, knihy měly nakonec být uskladněny na zabezpečeném suchém místě.²⁸ Na jaře 1946 vyšel statut Fondů národní obnovy (FNO)²⁹, jenž se zabýval zhodnocením knižních konfiskátů, které se stát rozhodl prodat prostřednictvím

²² NA, Státní památková správa – dodatky (dále jen SPS), kart. 117, inv. č. 257, Zpráva ze dne 28. června 1945 o zajištění uměleckých památek ve Varnsdorfu.

²³ ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva 1945, s. 22.

²⁴ Moravská zemská knihovna (dále jen MZK), MZK, kart. 44, opis MUK e. 557/45 ministerstvu školství a osvěty ze dne 17. září 1945.

²⁵ Muzeum Českého ráje v Turnově, sbírka Josef Scheybal st., sign. SCH OF VII.2/2-147/1, Pověření ministerstva školství a osvěty č. B-154.458/45-I/1 ze dne 6. října 1945.

²⁶ NA, ZÚ, kart. 796, přípis ministerstva školství a osvěty ve věci zajišťování knih ze dne 19. prosince 1945 č. B-161.963/45-I/1.

²⁷ Věstník ministerstva školství a osvěty I, sešit 11, 27. listopadu 1945 ve věci zajištění knih a knihoven z majetku osob státně nespolehlivých, s. 117–118.

²⁸ NA, MŠK, kart. 2008, sign. 36 IV, Pokyny Místním a Okresním národním výborům i Správním komisím ku svážení knih a hudebnin po Němcích a státně nespolehlivých.

²⁹ Fondy národní obnovy byly zřízeny dekretem prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a fondech národní obnovy jako orgán zřízený k obstarávání úkolů souvisejících s prozatímní správou konfiskovaného majetku a jeho rozdělením. FNO měl za spolupráce s národními výbory zjišťovat a zajišťovat konfiskovaný majetek.

soukromých firem do zahraničí. Celá zajišťovací akce se tím měla urychlit, mělo se docílit nejen zisku deviz, ale i odlehčení skladišť při národních výběrech, aby mohly pokračovat další sběry tisků. Do prvního nabídkového řízení na odprodej tisků šlo přes sedm milionů svazků zabavených knih, což svědčí o tom, že byl odveden velký kus práce.³⁰ Do této činnosti zasáhlo ministerstvo školství a osvěty, které si vyhradilo právo vytřídit všechny vědecké knihy, staré tisky a hudebniny, které se mohly v budoucnu použít nejen v československých knihovnách vědeckých institucí, ale i v knihovnách vysokoškolských seminářů. Ministerstvo školství mělo oslovit NUK, ZUK, Universitní knihovnu v Olomouci, Knihovnu vysokých škol technických v Praze a Bratislavě, aby vybraly své zkušené úředníky, kteří měli vytřídit potřebnou literaturu přímo ve skladištích. Po ukončení výběru měl pověřený úředník obstarat dopravu vytříděných knih do nejbližší vědecké knihovny, kde měl být materiál zpracován.³¹ V květnu 1947 došlo k vydání nových pokynů k postupu při nakládání s knihami, které měly být vytříděny a které měly být prohlášeny za státní kulturní majetek. Můžeme se domnívat, že byly vydány v důsledku zahájení činnosti Národní kulturní komise počátkem roku 1947.³² Přesný počet knih vytříděný pro NUK není jasný, protože se rozptýlily v mnoha fondech. Vedle toho NUK distribuovala knihy dalším institucím. V praxi probíhala distribuce tak, že byla část knih zpracována, poté byly obeslány vědecké instituce, které měly vyslat svého zástupce, aby si přímo v knihovně knihy vybral a odvezl. Jejich seznam zasílala instituce zpětně NUK. Knihy byly podle zpráv distribuovány do fakultních a ústavních knihoven jednotlivých vysokých škol – v Praze, Brně, Olomouci, do studijních knihoven, muzeí a dalších vědeckých institucí (Strouhalová 2016). Příjemci byli již dlouho nedočkaví a obesílali knihovny sami už od roku 1945, aby byli zařazeni na distribuční seznam, nicméně rozhodujícím činitelem v tomto řízení bylo ministerstvo školství a osvěty.³³

Další ofertní řízení na odprodej osmi až deseti milionů svazků bylo vyhlášeno na podzim 1947. Knihy měly být prodány na váhu a to v ceně za 1 kg.³⁴ O tom, jak asi část realizace prodeje mohla vypadat, nechme promluvit hrdinu Hrabalovy Příliš hlučné samoty, Hantů: *„...nakládal jsem celý knihovny ze zámků a měšťanských domů, krásné, do kůže a safiánu vázané knihy, nakládal jsem jich plné vagóny, a když vagónů bylo třicet, celý vlak odvázel v kastlácích ty knihy do Švýcar a do Rakous, kilogram krásných knih za jednu tuzexovou korunu, a nikdo se nad tím nepozastavil a nikdo nad tím neplakal...“* (Hrabal 1992).

³⁰ NA, SPS, kart. 19, inv. č. 33, sign. I a Dohoda NKK s NPF a FNO – zákony, opis dodatku nabídky Vladimíra Bondyho.

³¹ NA, MŠK, kart. 1973, sign. 34II, spis ministerstva školství č. j. 98.475/47-I/1, ve věci německých konfiskovaných knih a směrnic pro vytřídění, ve vložce figuruje datum vyhotovení 30. dubna 1947.

³² Konfiskace, správa a převod nepřátelského majetku: zákony, vyhlášky, směrnice a pokyny, Praha: Právní odbor osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy, 1947, s. 170–174. Vyhláška OÚ a FNO v Praze 488/47 ze dne 9. května 1947, jíž se stanoví způsob, jak má býti naloženo s knihami, brožurami a jinými tištěnými věcmi, konfiskovanými podle dekrety presidenta republiky ze dne 25. října, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

³³ MZK, MZK, kart. 44, Státní zdravotní ústav, oddělení pro zkoumání potravin č. 1927/45 Zemské universitní knihovně v Brně dne 28. listopadu 1945 ve věci přidělu vědeckých knih z německého sběru.

³⁴ Osidlování II, 1947, č. 8, Veřejná soutěž č. j. 117.696/47-VI/3Le FNO, s. 179 a tamtéž, Bližší podmínky O. ú a f. n. o. pro nabídkové řízení na hromadný prodej konfiskovaných knih, s. 180.

Přestože se prozatím nepodařilo v archivních pramenech dohledat, jakým způsobem a ostatně zda vůbec byly knihy do zahraničních antikvariátů rozprodány, vystačit si budeme muset se svědectvím Thea Pinkuse³⁵, židovského emigranta švýcarského původu, který v Curychu vybudoval knihkupectví „Pinkus & Co.“. T. Pinkus zásoboval švýcarská knihkupectví německou literaturou z antikvariátů už v průběhu války, kdy aktuální literatura byla nedostatkovým zbožím. Po knihách pátral prakticky všude, kde se dalo. Podle jeho vlastního svědectví přišla jeho chvíle právě po válce, kdy pořádal „pátrací cesty“ po Evropě a procházel skladiště knih „pochybného“ původu, kde mnohdy narážel i na knihy s provenienčními znaky starých židovských přátel. Podle jeho vzpomínek byly však obzvláště úspěšnými cesty do Československa v průběhu roku 1947. Vzpomínal zcela správně, že knihy v Československu pocházely z majetku Židů a dalších pronásledovaných osob, které byly zkonfiskovány nacisty, ale byly zde i knihy nacistického obsahu z majetku sudetských Němců. Knihy byly z jeho pohledu k nalezení všude – na zámcích, ve sportovních halách i skladištích. Podle líčení T. Pinkuse naplnil při své první cestě do Československa knihami celý vagón. V průběhu celého roku navštěvoval Prahu opakovaně, čas od času se vypravil i do Budapešti. S odbytím knih neměl problém. Pokaždé, když se vrátil, mohl nabídnout stovky knih, které byly na seznamu ve Švýcarsku poptávaných titulů (Albrink 2006). Přestože již víme, že problematika knižních konfiskátů byla v Československu složitější, nebyl však tak daleko od skutečnosti.

V listopadu 1949 podala NUK zprávu ministerstvu školství, ve které uvádí, že celkově vytřídili její pracovníci 12 milionů svazků knih. Jen v samotném roce 1949 uvádí tři a půl milionu svazků, které prošly tříděním. Samotný svoz se týkal jak majetku Němců a kolaborantů, tak majetku uprchlíků po únoru 1948. Kamil Groh, referent oddělení záboru, uvádí počet 1,8 milionu svazků svezných do prostor Klementina. Podle jeho odhadu byly zastoupeny z 60 % jazykově české knihy, 40 % připadlo na literaturu zahraniční. Z tohoto majetku však byla tříděna pouze vědecká literatura a zbytek předán firmě Orbis. Dále K. Groh uvádí, že do listopadu 1949 byly knihy přiděleny 195 knihovnám, vědeckým ústavům a úřadům v počtu necelých 75 tisíc svazků.³⁶

4 Klášterní knihovny

V noci z 13. na 14. dubna 1950 byla uskutečněna první etapa akce „K“, pečlivě připravované akce likvidace mužských řeholníků a klášterů. Samotný plán byl přijat předsednictvem ÚV KSČ 20. ledna 1950, počítal s víceetapovou akcí, kdy měly být nejprve zlikvidovány kláštery ve městech a později kláštery na venkově. Původně se uvažovalo i o legislativním zákazu činnosti některých nebezpečných řádů, panovaly

³⁵ Paul Theodor (Theo) Pinkus (1909–1991), publicista, knihkupec a vydavatel židovského původu. Narodil se v Curychu, vyučil se v Berlíně ve vydavatelství Rowohlt-Verlag, ve čtvrti Rote Insel se seznámil s marxistickým učením, které přijal za své. Krátce po nacistickém převzetí moci byl v únoru 1933 zatčen. Po propuštění byl švýcarským vyslancem nabádán k návratu do Švýcarska, jeho rady uposlechl. Byl činný nejprve v komunistické straně Švýcarska, ze které byl v roce 1943 vyloučen, stejně jako v roce 1950 ze sociálně demokratické strany, činný byl následně ve Straně Práce. Společně se svou ženou Amálií založil „Studienbibliothek zur Geschichte der Arbeiterbewegung“, která společně s jejich soukromou beletristickou knihovnou přešla v roce 2000 do Zentralbibliothek Zürich.

³⁶ NA, MŠK, kart. 594, sign.4Fa1, Zpráva oddělení záboru adresovaná Ministerstvu školství, věd a umění ze dne 2. listopadu 1949, č. j. 4351/49.

však velké obavy, že by právě takové jednání mohlo vést k obvinění z protiprávnosti apod. Rozhodnuto nakonec bylo o tom, že kláštery budou zajištěny ve dvou etapách (Viček 2011).³⁷

První etapa zasáhla příslušníky nejpočetnějších řádů, tedy salesiány, redemptoristy, jezuitu, františkány, premonstráty, těšitele a německé rytíře. V druhé etapě, která proběhla o čtrnáct dní později – 28. dubna, byli do centralizačních klášterů svezeni členové zbylých řádů. Všichni představení řádů, ředitelé jednotlivých řeholních domů a „reakční“ řeholníci byli svezeni do želivského kláštera, který byl uzpůsoben jako internační tábor s přísnějším režimem. Celkově postihla akce „K“ 219 klášterů a 2376 řeholníků, z toho 2201 jich bylo soustředěno a 175 internováno. Objekty byly zabrány pro armádu a ministerstvo vnitra (Viček 2011). V uprázdněných řeholních objektech zůstalo velké množství inventáře, zahrnujícího vedle uměleckých předmětů i početné knihovny.

Pro provedení svozu knih a kulturních památek z řeholních domů byly zřízeny technické skupiny dvojího druhu – pro svoz knih a pro svoz kulturních památek. První skupina byla řízena Národní a univerzitní knihovnou, zodpovědným za svoz byl František Horák. Druhá skupina byla zřízena při Uměleckoprůmyslovém muzeu a Národní galerii. Cenné knihy měly být svezeny NUK, ostatní knihy převzaty krajskými národními výbory pro krajské studijní knihovny.³⁸ Pouze 19 knihoven mělo zůstat na místě, ostatní měly být postupně svezeny.³⁹ NUK převzala celkem 300 tisíc svazků, ZUK 112 tisíc, Univerzitní knihovna v Olomouci 300 tisíc, Státní studijní knihovna (SSK) Z. Nejedlého v Českých Budějovicích 87 tisíc, SSK v Plzni 135 tisíc, SSK Liberec 50 tisíc, SSK Z. Nejedlého v Hradci Králové 30 tisíc, SSK v Opavě 53 tisíc. Do Strahovské knihovny (klášter premonstrátů) bylo svezeno 150 tisíc svazků. Jednalo se tedy o více jak 1,2 milionu knih.⁴⁰ Z uvedeného dokumentu ovšem nevyplývá, zda se jedná o počet knih, které knihovny převzaly do svých fondů, nebo o počet celkově jimi vyříděných knih v obvodu své působnosti. Konkrétním příkladem může být knihovna redemptoristů v Nerudově ulici na Malé Straně v Praze – celkově zde bylo vyříděno 20 tisíc svazků, z nichž 2 tisíce starých tisků bylo určeno pro strahovskou knihovnu, 8 tisíc bohemik pro Národní knihovnu, 6 tisíc svazků vědecké literatury pro Univerzitní knihovnu a nakonec 4 tisíce byly ponechány na místě pro sběrné suroviny.⁴¹ Převoz knih rozhodně neproběhl bez problémů. Exmplárním příkladem může být klášter v Kadani, kde bylo zjištěno, že: *„zejména knižní materiál velmi cenný a z hlediska kulturní hodnoty nenahraditelný je uložen v naprosto neutržitelném stavu, takže mu hrozí brzká zkáza. Knižní materiál,*

³⁷ Ještě před samotným startem akce „K“ bylo třeba celou akci odůvodnit. Zatčeno bylo několik čelních představitelů řeholí, kteří byli několik týdnů podrobováni výslechům, při nichž se měli doznat k velezrádné a špionážní činnosti. Mezi 31. březnem a 4. dubnem proběhl monstrproces s deseti řeholníky, mezi prokurátory byli zastoupeni mj. Josef Urválek a Karel Čížek. Bylo vzneseno obvinění ze špionáže pro Vatikán, přechovávání zbraní, příprav protistátního převratu, narušování kolektivizace a socialistické výchovy mládeže. Navrhovány byly čtyři tresty smrti, udělen byl jeden doživotní trest a ostatní byli odsouzeni ke 132 letům vězení. Jednalo se o jeden z prvních monstrprocesů v komunistickém Československu.

³⁸ NA, Státní úřad pro věci církevní (dále jen SÚC), kart. 5, zápis o poradě komise SÚC v kabinetu s nám. předsedy vlády Zdeňka Fierlingera dne 31. VIII. 1950.

³⁹ Tamtéž, koncept Zasedání kulturní komise SÚC v kabinetu s. ministra Fierlingra (31. VIII. 1950), v Záznamu o svozu cenností pro zprávu předsedovi vlády ovšem uveden počet 18 knihoven.

⁴⁰ Tamtéž, Záznam o svozu cenností pro zprávu předsedovi vlády, s. 2.

⁴¹ Tamtéž, Protokol o třídění knih v Praze 28. června 1950.

mezi kterým jsou též inkunábule a jiné nenahraditelné tisky, jest z velké většiny uloženy neuspořádaně a nerozříděny ve vlhku a plísni a to pouze naházeny na hromadách a místy roztrhán a s v[ý]padnými jednotlivými listy. Na dvorku kláštera mezi smetím a jinými odloženými věcmi byly nalezeny rozbité knihy, roztrhané hudebniny a jiný písemný materiál. Tyto knihy a tiskoviny a rukopisy jsou vystaveny vlivu počasí, jsou promoklé a odsouzeny ke zkáze.⁴² Klášter Kadaň sloužil jako svozové místo knih z jiných objektů. Dohromady sem bylo dopraveno na osm vagonů knih, v počtu asi 80 tisíc svazků. Knihy byly nakonec deponovány v kostele sv. Rocha na strahovském nádvoří.⁴³ Vedle toho se pracovníci NUK stávali často svědky prohlášení zaměstnanců místních úřadů o tom, že ke splnění závazků ve sběru starého papíru hodlají použití knih ze starých církevních knihoven.⁴⁴

Ale ani v Praze se zajištění klášterních knihoven neobešlo bez potíží. Klášter Emauzy byl navštíven pracovníky NUK a Národního muzea v Praze už na konci června 1950, knihy byly soustředěny do dvou místností středního traktu kláštera. Zmocněnkyně kláštera byla F. Horákem požádána, aby místnosti uzavřela a ponechala je beze změny až do odvozu knižního materiálu do příslušných ústavů. Klášter Emauzy byl uveden z pražských klášterních budov z hlediska naléhavosti až na posledním místě, a proto mělo započít vyklízení až na konci srpna 1950. Když se tam ovšem pracovníci 30. srpna dostavili, zjistili, že budova je již předána ministerstvu zdravotnictví pro účely Státní fakultní nemocnice. Ze dvou místností, které měly zůstat zajištěné a nepřístupné, mezitím zmizely stoly a police na knihy a knihy byly naházeny na zem. Mezi odpadky tak byl nalezen např. starý tisk Pavla Stránského *Respublica Bohemiae*, jeho amsterdamské vydání z roku 1634. Ve stížnosti na toto počínání bylo zcela správně uvedeno, že s knihami bylo zacházeno „způsobem, který je nedůstojný kulturní společnosti“.⁴⁵

5 Závěrem

Předkládaná studie si kladla za úkol představit základní mechanismy nakládání s knižním kulturním majetkem v období po druhé světové válce.⁴⁶ Patrné je, že velké množství kulturních hodnot se i přes četný prodej literatury podařilo zachránit pro vědecké instituce. Československé knihovny v žádném případě nemohly jít jednoduchou cestou, v době, kdy se potýkaly s konfiskátou z „nepřátelského“ majetku, připadl jim další úkol, a to převzetí knihoven z majetku rušených klášterů. Přestože v Československu došlo během necelých pěti let k transferům mnoha milionů knih, zůstává tato kapitola československé historie nadále spíše nepovšimnuta, zájem směřuje především k trojrozměrným uměleckým předmětům. Je třeba do budoucna otázku analyzovat stále hlouběji a připojit se k celoevropskému trendu výzkumu knižní provenience, který nám může pomoci lépe identifikovat předválečné vlastníky knih.

⁴² Tamtéž, opis protokolu 118ú1S-6-9-50-3503 Kadaň.

⁴³ Tamtéž, zpráva F. Horáka o svozu klášterních knihoven ke dni 19. února 1951.

⁴⁴ Tamtéž, NUK č. j. 145/51 adresovanému SÚC ve věci klášterních knihoven ze dne 3. března 1951.

⁴⁵ Tamtéž, stížnost NUK adresovaná SÚC ve věci klášterní knihovny benediktinů v Emauzích ze dne 31. srpna 1950.

⁴⁶ Zcela neprávem zůstala stranou činnost Národní kulturní komise na poli knižních konfiskátů. Ta v prvních poválečných letech převzala správu nad konfiskovanými zámeckými knihovnami, provedla jejich svozy i instalaci interiérových knihoven v objektech ve své správě. Část knih svezných do skladiště Národní kulturní komise na zámku Sychrov prošla též tříděním a byla distribuována dalším institucím. V padesátých letech 20. století přešly potom zámecké knihovny pod správu Knihovny Národního muzea. Otázka je však natolik široká, že by vydala na vlastní studii; některé ze závěrů je nutné pramenně doložit.

Použitá literatura

ALBRINK, Veronica, 2006. Von Büchern, Depots und Bibliotheken: Zur Restitutionsgeschichte nach 1945. In: REIFENBERG, Bernd (ed). Die Suche nach NS-Raubgut in Bibliotheken: Recherchebestand, Probleme, Lösungswege. Marburg: Universitätsbibliothek Marburg. 110–149. ISBN 3-8185-0429-6.

BUŠEK, Michael et al., 2007. „Naděje je na další stránce“: 100 let knihovny Židovského muzea v Praze. Praha: Židovské muzeum. 79 s. ISBN 978-80-86889-54-2.

HRABAL, Bohumil, Jiřina ZUMROVÁ, ed. a Milan JANKOVIČ, ed., Městečko, kde se zastavil čas; Něžný barbar; Příliš hlučná samota. 2. vyd., v tomto uspoř. 1. vyd. Praha: Odeon 1992. 259 s. ISBN 80-207-0376-4.

JELÍNKOVÁ, Andrea, 2012. Books in the Terezín ghetto and their post-war fate. *Judaica Bohemiae* 47(1), 85–108. ISSN 0022-5738.

KENNEDY-GRIMSTED, Patricia, 2007. Sudetské křižovatky ztracených evropských knih: „Záhadná mlha“ halící knihovnu RSHA Amt VII a osud milionu válečných obětí. In: BORÁK, Mečislav (ed.). Restituce zkonfiskovaných uměleckých předmětů. Přání nebo realita?: dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí II. světové války: příspěvky z mezinárodní vědecké konference v Liberci (24. – 26. října 2007). Praha: Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války při Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. Šenov u Ostravy: Tilia. 120–177. ISBN 978-80-7285-099-0.

SCHIDORSKY, Dov, 2007. The Library of the Reich Security Main Office and Its Looted Jewish Book Collections. *Libraries and the Cultural Record* 42(1), 21–48. ISSN 1932-9555.

STROUHALOVÁ, Marcela, 2016. Knihy znovu nalezené: konfiskované knihy po druhé světové válce ve správě NK ČR. Praha: Národní knihovna České republiky. 142 s. ISBN 978-80-7050-665-3.

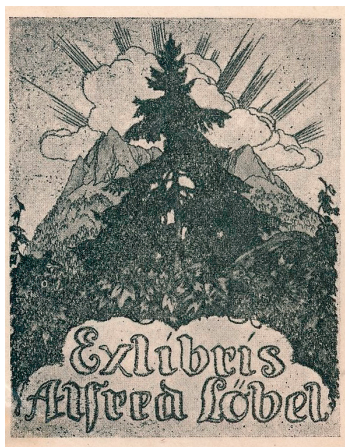
STROUHALOVÁ, Marcela, Chtěné knihy nechtěných osob: konfiskace knih z nepřátelského majetku po roce 1945 (v tisku).

UHLÍKOVÁ, Kristina, 2014. Josef Scheybal a jeho role při konfiskaci movitých památek z majetku občanů německé národnosti po 2. světové válce. 1. část. Období 1945–1947. *Fontes Nissae* 15(2), 2–13. ISSN 1213-5097.

UHLÍKOVÁ, Kristina, 2015. Josef Scheybal a jeho role při konfiskaci movitých památek z majetku občanů německé národnosti po 2. světové válce. 2. část. Období 1947–1954. *Fontes Nissae* 16(1), 32–47. ISSN 1213-5097.

VLČEK, Vojtěch, 2011. Likvidace mužských řádů v českých zemích v 50. letech ve středoevropském kontextu, aneb Ochráníme vás před hněvem pracujícího lidu. *Securitas imperii* 19(2), 144–157. ISSN 1804-1612.

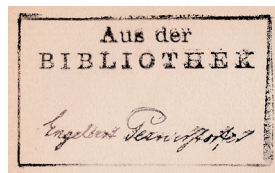
STROUHALOVÁ, Marcela. K pohybu knižních konfiskátů po roce 1945. *Knihovna: knihovnická revue*. 2017, 28(2), 5–19. ISSN 1801-3252.

Obr. 2

Obr. 3

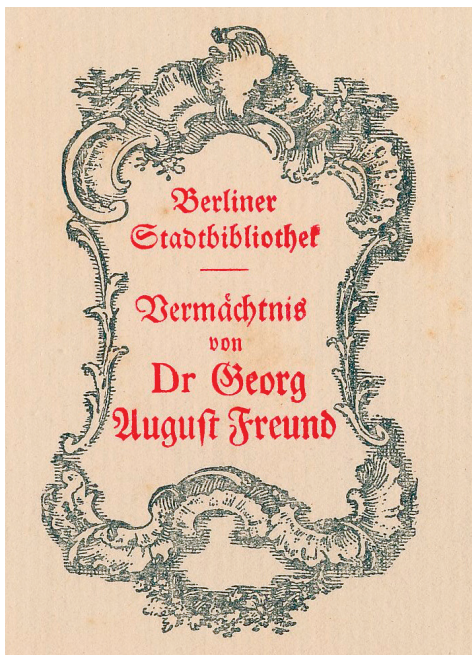
Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

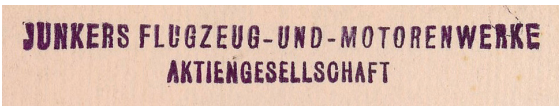

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 2–16 Ukázky exlibris a razítek původních vlastníků knih uložených v Rezervních fondech Národní knihovny ČR

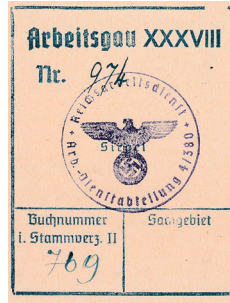
Obr. 9

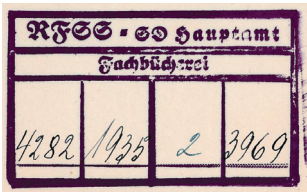
Obr. 12

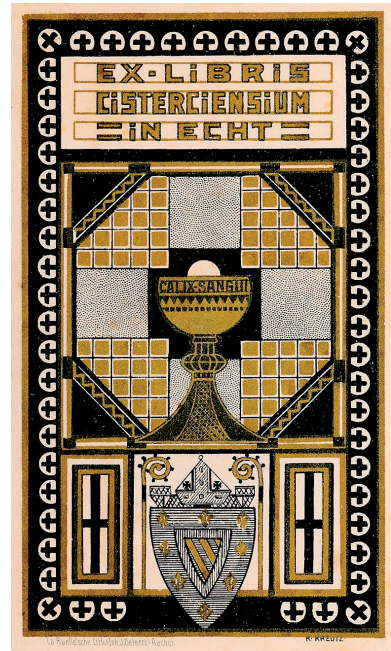
Obr. 10

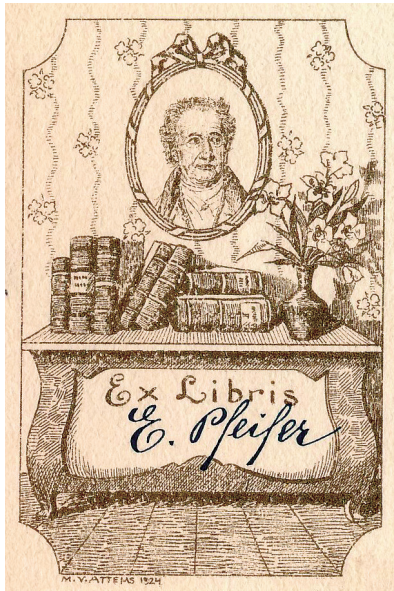
Obr. 11

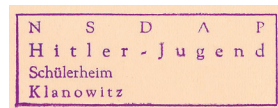
Obr. 13

Obr. 15

Obr. 14

Obr. 16